

Impact van de COVID-19-crisis op het inkomen en het spaargeld van de gezinnen: jaaroverzicht op basis van de consumentenenquête

Het grootste deel van de in dit artikel geanalyseerde gegevens is beschikbaar op [NBB.Stat](#).

Inleiding

Vanaf april 2020 werd de maandelijkse consumentenenquête aangevuld met twee extra vragen die bedoeld zijn om de weerslag van de gezondheids crisis op de financiële situatie van de gezinnen na te gaan. Een representatieve steekproef van 1 850 consumenten wordt elke maand in het kader van die enquête ondervraagd.

Vanaf april 2020 besloot de Nationale Bank van België in haar maandelijkse enquête bij particulieren om de indicator van het consumentenvertrouwen op te stellen, twee specifieke vragen op te nemen over de invloed van de gezondheids crisis op de financiële situatie van de gezinnen. De toevoeging van die twee speciale 'COVID-19'-vragen paste in de opdracht van de ERMG om de economische en financiële situatie te volgen¹. De opstelling van de vertrouwensindicator werd hierdoor niet beïnvloed, aangezien de bestaande methodologie onveranderd bleef en deze losstaat van de additionele vragen.

In dit artikel wordt, na een jaar gezondheids crisis, ingegaan op het verloop van de vertrouwensindicator van de gezinnen en op de resultaten voor de twee specifieke 'COVID-19'-vragen.

Indicator van het consumentenvertrouwen

De bruske daling van het consumentenvertrouwen in maart-april 2020 verliep sneller en was nog krachtiger dan bij de financiële crisis van 2008-2009.

Maandelijks wordt een verschillend en representatief staal van 1 850 personen² ondervraagd om aan de hand van een twintigtal vragen te bepalen hoe zij de economische situatie in België beoordelen.

De indicator van het consumentenvertrouwen wordt opgesteld op basis van de resultaten die werden verkregen voor een vaste selectie van vier vragen, alle van prospectieve aard. Twee van die vragen peilen naar de verwachtingen van de respondenten omtrent de macro-economische situatie (de algemene economische situatie en de werkloosheid in België tijdens de komende twaalf maanden). De twee andere gaan over hun vooruitzichten inzake hun persoonlijke of micro-economische situatie (met name hun financiële situatie en hun spaarvermogen gedurende de volgende twaalf maanden). De indicator is niet specifiek ontworpen om de gevolgen van een bijzonder verschijnsel

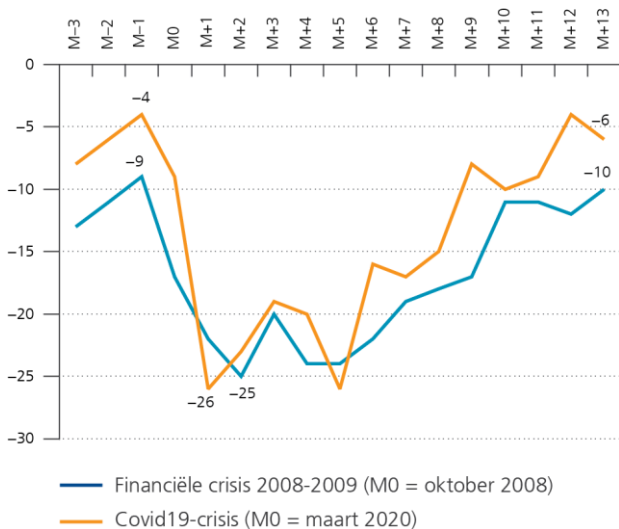
¹ De Economic Risk Management Group (ERMG) werd opgericht om de economische gevolgen van de COVID-19-crisis te analyseren en deze te bestrijden. Deze werkgroep heeft de gouverneur van de Nationale Bank van België als medevoorzitter.

² Met uitzondering van de studentenpopulatie, die in de enquête in geringe mate vertegenwoordigd is.

te meten. Niettemin kon hij via algemene vragen een beeld geven van de af- of toename van het vertrouwen van de respondenten, op grond van een jarenlange stabiele methodologie.

GRAFIEK 1

VERGELIJKING TUSSEN DE ONTWIKKELINGEN VAN DE VERTROUWENSINDICATOR VAN DE GEZINNEN : COVID-19-CRISIS VERSUS FINANCIËLE CRISIS VAN 2008-2009

Bron: NBB.

De gezondheids crisis kwam vanzelfsprekend als een uitzonderlijke crisis tot uiting in het verloop van de vertrouwensindicator. Om de impact ervan te beoordelen, kan een vergelijking worden gemaakt met de waarnemingen tijdens de voorgaande grote crisis, namelijk de financiële en economische crisis van 2008-2009.

Zo komt aan het licht dat de vertrouwensindicator in maart en, vooral, in april 2020 fors afnam. Met een omvang van 22 punten over twee maanden, was de daling meer uitgesproken en kwam ze iets plotser tot stand dan bij het uitbreken van de financiële crisis van 2008-2009 (16 punten over drie maanden). De indicator herstelde zich vervolgens trendmatig, afgezien van enkele haperingen als gevolg van de gezondheidsmaatregelen en de gegevens over de besmettingstoestand of de komst van vaccins. Uiteindelijk blijkt het tempo van het vertrouwensherstel sterk vergelijkbaar tijdens de twee crisissen. In april 2021 was de schok van het in 2020 opgetekende vertrouwensverlies vrijwel volledig weggewerkt, aangezien de indicator uitkwam op -6 punten, tegen -4 in februari 2020.

Inkomensverlies

- **Hoewel bepaalde categorieën van personen, met name de zelfstandigen, zwaar gebukt gingen onder de crisis, leden ongeveer acht op de tien huishoudens geen inkomensverlies of een verlies dat ten hoogste 10 % bedroeg. Een deel van de bevolking – gepensioneerden en sociale-uitkeringstrekkers – ontvangt immers een gewaarborgd inkomen.**
- **In de loop van de crisis leken de zware verliezen van de zelfstandigen wat af te zwakken, maar zij blijven de sociaal-professionele categorie die het zwaarst werd getroffen.**

De eerste van de twee vragen die aan de enquête werden toegevoegd om de weerslag van de COVID-19-crisis op de financiële situatie van de gezinnen te beoordelen, heeft betrekking op het inkomensverlies. De vraag wordt als volgt geformuleerd : ***'Lijdt uw gezin inkomensverlies als gevolg van de crisis ?'***

Uit de resultaten voor de **hele populatie** blijkt dat gemiddeld, tijdens de periode van april tot juni 2020 (die overeenstemt met de eerste drie maanden waarin informatie werd verzameld), 69 % van de deelnemers antwoordde dat ze geen inkomensverlies ondervonden. Meer recentelijk, gedurende de laatste drie maanden van de enquête – dus van februari tot april 2021 – gold dat voor gemiddeld 79 % van hen. Het aandeel van de gezinnen die meer dan 10 % verlies leden, liep dan weer terug van 24 % in het begin van de crisis tot 15 % meer recentelijk. Voor de populatie als geheel kan dus worden gesteld dat de perceptie van inkomensverlies enigszins is afgenomen en dat ongeveer zeven tot acht gezinnen op de tien altijd door de crisis werden gespaard op het gebied van hun ontvangen inkomen. Dat mag uiteraard niet verhullen dat bepaalde bevolkingslagen zwaar getroffen kunnen zijn geweest.

TABEL 1

INKOMENSVERLIES : VERGELIJKING TUSSEN DE RECENTE SITUATIE EN DE TOESTAND IN HET BEGIN VAN DE CRISIS

(alle respondenten)

	Gemiddelde april-juni 2020	Gemiddelde februari-april 2021
Geen inkomensverlies	69 %	79 %
Verlies lager dan 10 %	7 %	7 %
Verlies tussen 10 en 30 %	13 %	8 %
Verlies tussen 30 en 50 %	6 %	3 %
Verlies hoger dan 50 %	5 %	3 %

Bron: NBB.

Voorts kunnen we een analyse uitvoeren naar **sociaal-professionele categorie** van de deelnemers aan de enquête. Het inkomensverlies varieert sterk volgens dat differentiatie criterium. Het is duidelijk dat de beroepsbevolking de zwaarste tol heeft betaald; het inkomensverlies was het grootst bij de zelfstandigen, zoals de resultaten van de enquête uitwijzen.

De zelfstandigen zijn immers het meest getroffen aangezien ze hun activiteit moesten stopzetten gedurende de strengere of minder strenge fasen van lockdown. Niettemin is een trendmatige verbetering van de situatie in de loop der maanden merkbaar : in mei 2020 meldde bijna één op de twee zelfstandigen een inkomensverlies van ten minste 30 %. Meer recentelijk waren dat er nog slechts 19 % volgens de enquête van maart 2021 en dat cijfer daalde zelfs tot 9 % volgens die van april 2021³. Het percentage zelfstandigen die het sterkst werden getroffen – met een inkomensverlies van meer dan 50 % – liep dan weer terug van 25 % in mei 2020 tot 11 % in maart 2021 en slechts 4 % in april 2021. Omgekeerd is het zo dat bij de aanvang van de crisis amper 31 % van de zelfstandigen verklaarde geen inkomensverlies te lijden, terwijl dat is opgelopen tot 67 % in april 2021 (tegen 48 % een maand eerder).

De loontrekkenden ondergingen ook een inkomensverlies omdat ze tijdelijk werkloos werden. Het beroep op tijdelijke werkloosheid was het sterkst in het begin van de crisis. Volgens de respondenten is de situatie vervolgens enigszins verbeterd en relatief stabiel gebleven. Tussen acht en negen loontrekkenden op de tien verklaarden geen inkomensverlies te lijden dat te wijten was aan de crisis of een verlies dat ten hoogste 10 % bedroeg.

In de loop van de crisis maakten de fasen met minder strenge lockdownnormen het mogelijk de opgelopen verliezen te beperken; ook de compenserende maatregelen (tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht) speelden hun rol om de schok te dempen. Bovendien heeft een deel van de ondernemingen en de zelfstandigen zich eveneens aan de situatie aangepast door een gezondheidsprotocol in te voeren dat hen in staat stelt de activiteiten te hervatten, en door nieuwe vormen van activiteiten te ontwikkelen waardoor ze een deel van hun inkomsten kunnen behouden.

De best beschermde personen inzake inkomen zijn natuurlijk de gepensioneerden, die een gewaarborgd inkomen ontvangen. Deze laatsten kunnen ook andere soorten inkomsten genieten, zoals lonen voor aanvullende activiteiten en inkomsten uit roerend en onroerend vermogen. De perceptie van inkomensverlies op dat vlak (stopzetting van nevenactiviteiten, aanvankelijk scherpe daling van de beurskoersen, verlaging van de uitgekeerde dividenden, enz.) kan de resultaten van de enquête verklaren. Bovendien is het in de enquête geregistreerde sociaal-professionele statuut dat van de respondent. Dat zegt niet alles over de mix van statuten binnen de gezinnen : zo kan een gepensioneerde die de enquête beantwoordt, bijvoorbeeld een inkomensverlies melden omdat diens nog actieve

³ De sterke verbetering van de situatie die merkbaar is in de enquête van april, moet nog worden bekrachtigd op basis van de resultaten van de volgende maanden.

partner op tijdelijke werkloosheid werd gesteld. Een analyse van de 'gemengde' gezinnen heeft echter aangetoond dat dit element slechts een geringe invloed uitoefent.

Ten slotte nemen de andere categorieën van inactieven (met name werklozen, invaliden en langdurig zieken), een tussenpositie tussen gepensioneerden en loontrekkenden in. Ook hier kunnen de stopzetting of de vermindering van eventuele aanvullende bezoldigde activiteiten of de combinatie van verscheidene sociaal-professionele statuten binnen het gezin verklarende elementen zijn voor het gemelde inkomensverlies.

GRAFIEK 2

INKOMENSVERLIES VOLGENS SOCIAAL-PROFESSIELE CATEGORIE VAN DE RESPONDENT

(in %)

Bron: NBB.

(*) Werklozen, invaliden, langdurig zieken, huisvrouwen of -mannen, studenten.

Los van het sociaal-professionele statuut is het inkomenspeil van een gezin een bepalende factor van het vermogen van dat gezin om een inkomensverlies te dragen. Uit de enquête blijkt dat de gezinnen met de laagste inkomens meer te lijden hadden onder de crisis, zelfs bij een beperkt inkomensverlies. Het zijn potentieel ook deze gezinnen die het zwaarst werden getroffen door de indirecte effecten van de crisis, zoals de stijging van de levensmiddelenprijzen in combinatie met het wegvallen van aanbiedingen in de winkels, wat vooral in het begin van de crisis voorkwam.

De resultaten van de enquête wijzen er dus op dat een groot deel van de bevolking – gepensioneerden en sociale-uitkeringstrekkers – voor inkomensverlies gevrijwaard bleef. In de beroepsbevolking nam de perceptie van inkomensverlies enigszins af. In de loop der tijd kon een deel van de ondernemingen en de zelfstandigen blijk geven van aanpassingsvermogen door zoveel mogelijk, en met inachtneming van de gezondheidsregels, hun activiteiten geheel of gedeeltelijk te hervatten. De lockdownfasen maakten het ook mogelijk de verliezen te beperken, terwijl de door de overheid genomen compenserende maatregelen, tot dusver, een deel van de schok structureel hielpen opvangen.

Spaarbuffer

- **Meer dan één gezin op de twee beschikt over een spaarbuffer waarmee het meer dan zes maanden kan standhouden.**
- **Daarentegen beschikt één gezin op de tien over zeer kortstondige spaarmiddelen, die slechts toereikend zijn om één maand lopende uitgaven te dekken. Bij inkomensverlies is deze categorie van gezinnen bijzonder kwetsbaar en kunnen ze zeer snel in de bestaansonzekerheid belanden.**
- **Dat risico op bestaansonzekerheid ten gevolge van geringe financiële reserves is het grootst bij de inactieven (met uitzondering van de gepensioneerden).**

Het inkomensverlies zal des te gemakkelijker te dragen zijn naarmate het gezin beschikt over een aanzienlijke spaarbuffer om de schok op te vangen.

Om die reden worden de deelnemers aan de enquête sinds april 2020 ook ondervraagd over het spaargeld waarover ze beschikken om maandelijks hun lopende consumptieve bestedingen te kunnen betalen. De vraag wordt als volgt geformuleerd : ***'Hoe lang beschikt uw gezin over een spaarbuffer om de noodzakelijke uitgaven (huur, aankopen, enz.) te dekken en in uw levensonderhoud te voorzien ?'***

In de **hele ondervraagde populatie** verklaarde meer dan de helft van de respondenten te beschikken over een spaarbuffer die groter is dan het bedrag van zes maanden lopende uitgaven. Sinds november 2020 ligt het aandeel van de respondenten in die situatie in de buurt van de 60 %. Over de hele duur van de crisis wordt een licht stijgende trend vastgesteld voor de gezinnen die beschikken over spaarmiddelen waarmee ze meer dan zes maanden lopende uitgaven kunnen dekken. Dit lijkt te stroken met het feit dat tijdens de crisis een deel van de populatie in staat was meer te sparen, omdat geld uitgeven zoals gebruikelijk niet mogelijk was. De extra spaarmiddelen die tijdens de crisis werden aangelegd, waren zeer waarschijnlijk ook in handen van gezinnen die reeds over een (veel) groter spaartegoed beschikten dan het bedrag van zes maanden lopende uitgaven.

Daartegenover blijkt uit de enquête dat één op de tien gezinnen veel zwakker staat, omdat de beschikbare spaarmiddelen minder dan één maand lopende uitgaven dekken. Dat segment van de populatie is bijzonder kwetsbaar voor de crisis, aangezien het minste inkomensverlies dan hoogst schadelijk is en die gezinnen snel kan doen wegglijden in bestaansonzekerheid.

TABEL 2

SPAARBUFFER : VERGELIJKING TUSSEN DE RECENTE SITUATIE EN DE TOESTAND IN HET BEGIN VAN DE CRISIS

(alle respondenten)

	Gemiddelde mei-juni 2020	Gemiddelde februari-april 2021
Minder dan 1 maand	10 %	11 %
Van 1 tot 3 maanden	19 %	13 %
Van 3 tot 6 maanden	17 %	17 %
Meer dan 6 maanden	54 %	59 %

Bron: NBB.

Op basis van het **sociaal-professionele statuut** van de respondenten blijkt uit de resultaten van de enquête dat de spaarbuffer niet fundamenteel verschillend is bij de zelfstandigen en de loontrekkenden. Tijdens de recente periode deelde bijna 60 % van zowel de loontrekkenden als de zelfstandigen mee dat ze over een spaarbuffer beschikten die meer dan zes maanden lopende uitgaven dekt. Voor beide categorieën van werkenden is er sinds de aanvang van de crisis een licht stijgende trend voor het aantal gezinnen die beschikken over spaargeld dat meer dan zes maanden lopende uitgaven dekt. Het percentage gezinnen in die situatie is wel iets volatieler bij de zelfstandigen.

Het percentage gepensioneerden met voldoende spaargeld om meer dan zes maanden lopende uitgaven te dekken, ligt dicht bij de 70 % (ook al werd een daling tot 62 % opgetekend in de laatste enquête van april), terwijl het veel lager is voor de andere inactieven, met iets meer dan 40 % tijdens de laatste maanden van de enquête.

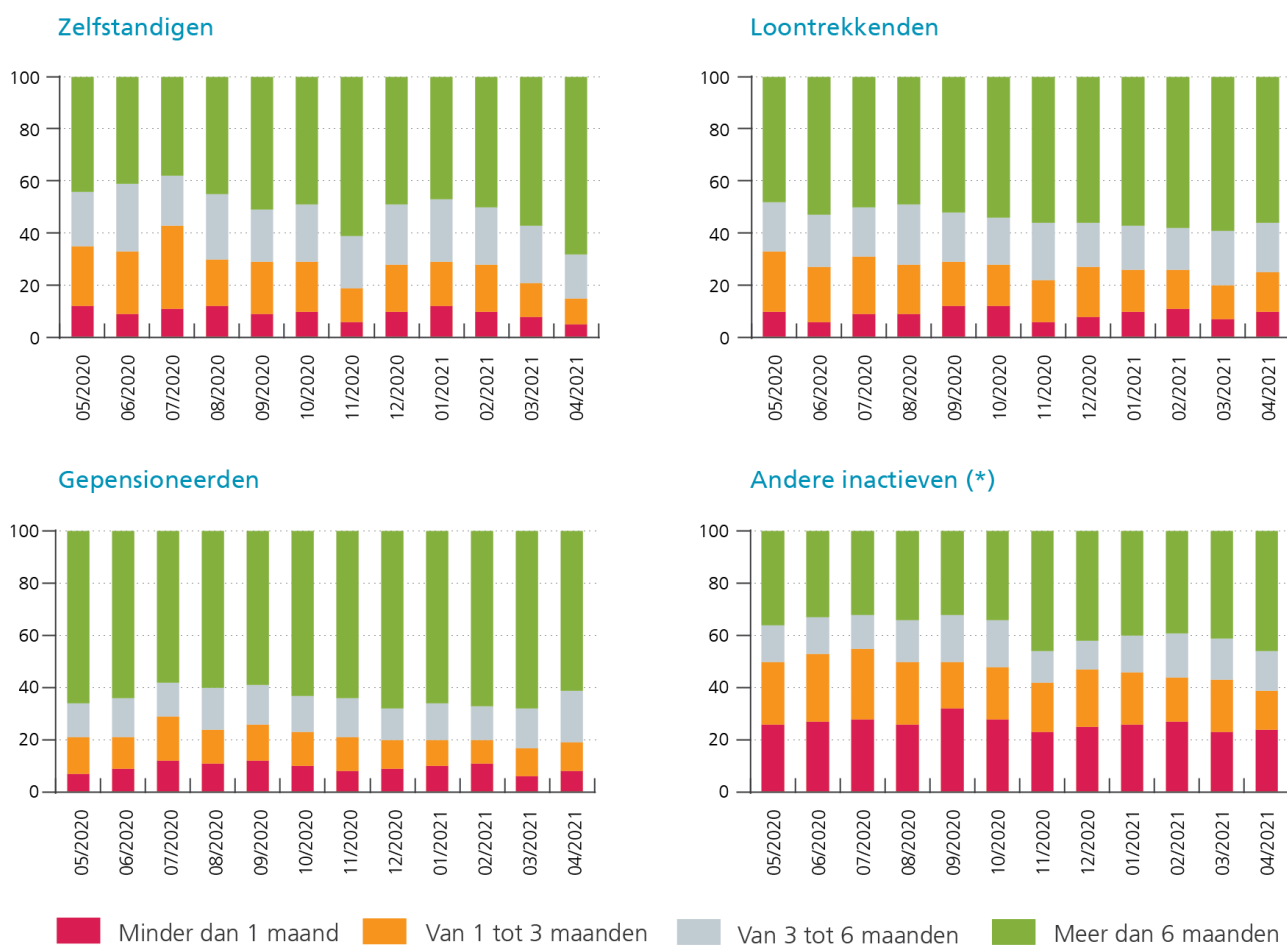
Die vaststellingen mogen niet verhullen dat een niet te verwaarlozen deel van de populatie slechts over veel geringere spaarmiddelen beschikt : momenteel bezit ongeveer één werknemer op vijf (één op drie bij de aanvang van de crisis), ongeacht of deze een zelfstandige of loontrekkende is, voldoende spaargeld om drie maanden lopende uitgaven te betalen; dat geldt ook voor één gepensioneerde op vijf en voor bijna één inactieve op twee.

Bij de inactieven, met uitzondering van de gepensioneerden, vinden we ook het grootste percentage personen met uiterst kortstondige spaarmiddelen (die minder dan een maand lopende uitgaven dekken) : tijdens de laatste maanden van de enquête bevond ongeveer één inactieve op de vier zich in die situatie.

GRAFIEK 3

SPAARBUFFER VOLGENS SOCIAAL-PROFESSIELE CATEGORIE VAN DE RESPONDENT

(in %)

Bron: NBB.

(*) Werklozen, invaliden, langdurig zieken, huisvrouwen of -mannen, studenten.

Kruising van het inkomensverlies en de spaarbuffer

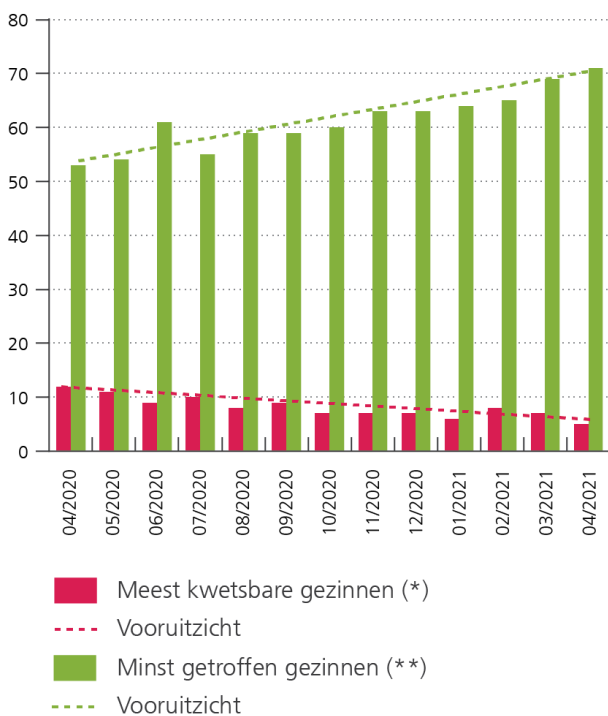
- In het begin van de crisis was één gezin op tien bijzonder kwetsbaar (inkomensverlies van ten minste 10 %, gecombineerd met een spaartegoed dat minder dan drie maanden lopende uitgaven dekte). Dat aandeel liep terug tot één gezin op vijftien volgens de meest recente enquêtes.
- Voor de populatie met een inkomensverlies van meer dan 10 % wordt een uitputting van de spaarbuffer opgetekend, vooral in de gezinnen die van meet af aan al niet over zeer langdurige spaarmiddelen beschikten.

Om het percentage bijzonder kwetsbare gezinnen tijdens deze crisis te ramen alsook dat van de gezinnen die meer gevrijwaard bleven, werden de antwoorden op de twee vragen gekruist. De gezinnen die een aanzienlijk inkomensverlies leden en, tegelijkertijd, over geringe spaarmiddelen beschikken, zijn duidelijk het meest aan de crisis blootgesteld.

GRAFIEK 4

MEEST KWETSBARE EN MEEST GEVRIJWAARDE GEZINNEN

(in % van de totale populatie)

Bron: NBB.

(*) Gezinnen die ten minste 10 % inkomensverlies lijden en over een spaarbuffer van maximaal drie maanden beschikken.

(**) Gezinnen die ten hoogste 10 % inkomensverlies lijden en over een spaarbuffer van minimaal drie maanden beschikken.

Aldus blijkt dat in het begin van de crisis één gezin op tien meer dan 10 % inkomensverlies leed en daarbij maar over spaarmiddelen ten belope van maximaal drie maanden lopende uitgaven beschikte. In de loop der maanden leek de toestand te verbeteren, aangezien gemiddeld ongeveer één gezin op vijftien zich in diezelfde situatie bevond bij de enquêtes van de laatste drie maanden (februari tot april 2021).

Terwijl, omgekeerd, bij de aanvang van de crisis iets meer dan de helft van de gezinnen relatief gevrijwaard was gebleven – met een inkomensverlies van minder dan 10 % en een spaartegoed waarmee ze ten minste drie maanden lopende uitgaven konden dekken – geldt dat nu voor ongeveer 70 % van hen.

De verbetering van de situatie waarop die vaststellingen lijken te wijzen, moet echter worden gerelativeerd indien we ons toespitsen op de populatie die meer dan 10 % inkomensverlies lijdt, zoals blijkt uit grafiek 5.

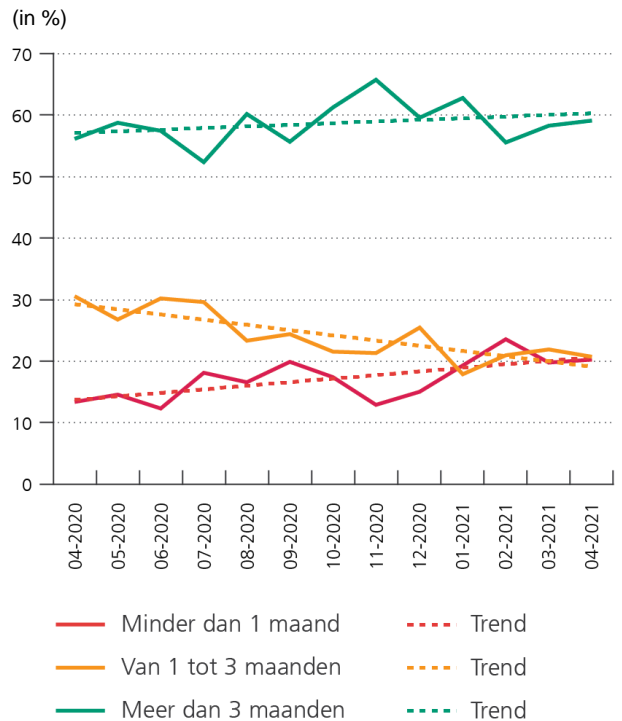
De populatie die door een inkomensverlies van meer dan 10 % werd getroffen, kan worden uitgesplitst volgens de omvang van de spaarbuffer waarover ze beschikt.

In het begin van de crisis beschikte iets meer dan 55 % van die populatie over genoeg spaargeld om meer dan drie maanden lopende uitgaven te betalen. Dat percentage bleef gedurende de hele analyseperiode trendmatig stabiel.

Van diezelfde populatie beschikte 30 % over voldoende spaargeld om tussen één maand en drie maanden lopende uitgaven te dekken en ongeveer 15 % over een spaarbuffer om die uitgaven gedurende ten minste een maand te betalen. Bij de recente enquêtes leken die percentages te convergeren rond de 20 %. Dit doet vermoeden dat het spaargeld uitgeput raakt bij de gezinnen die een niet te verwaarlozen inkomensverlies leden. Voor dat deel van de populatie neemt het risico op bestaansonzekerheid dus toe naarmate de crisis aanhoudt.

GRAFIEK 5

UITSPLITSING VAN DE GEZINNEN DIE MEER DAN 10 % INKOMENSVERLIES LIJDEN, NAAR DE OMVANG VAN HUN SPAARBUFFER

Bron: NBB.